

TARİHİN ÖZNESİNİN TESPİTİNDE, KUR'ÂN'IN TARİH İLMİNE KATKISI/KAYNAKLIĞI ÜZERİNE -BEDİR SAVAŞI ÖRNEĞİ-

Yrd.Doç.Dr. Mustafa ÖZKAN
Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Kur'ân, tarih ya da tarih felsefesi kitabı olmamakla birlikte, genelde tarih ilmi, özeldede ise İslam tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Kur'ân, sadece tarihin şekilleniş seyrini aktarmaz. Aynı zamanda söz konusu seyir içerisinde belirleyici olan özne, bu öznenin tarihe müdahalesinin sebepleri, derecesi, şekli ve zamanı konusunda da bilgiler sunmaktadır. Makalemizde, tarihin işleyişinde Allah'ın dahlinin mahiyeti üzerinde durulmaktadır. Çalışmamızda şu tespitler yapılmaktadır: Allah tarihi, insan ile birlikte şekillendirmektedir. Allah'ın tarih sürecindeki rolü; tarihin seyrine ilişkin evrensel yasalar koymak, ilgili yasalara karşı tutumlarına göre toplumlar için uygun ceza ya da mükâfatın şekli ve zamanını belirlemektir. Tarihî akış, bu yasalar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Tarihin Öznesi, İlâhî İrade, Bedir Savaşı.

ABSTRACT

On the Contribution/Being Source of the Qur'an to the History in Determining the Subject of History The Case of Badr Battle

Though the Qur'an is not a book of history or philosophy of history, it is generally an important source for history and particularly for Islamic history. The Qur'an does not only transmit the course of shaping the history. At the same, it provides information about the course of determining subject and the reasons for the intervention of the subject's date, degree, type and time. In this article, the nature of God's intervention is emphasized. Here are some conclusions: God shaping the history with the people. God's historical role in the process of history to put the course on the universal laws, according to the laws relating to societies' attitude towards the appropriate form of punishment or reward, and time is appreciated. Historical flow, it takes place within the law.

Key Words: History, The Subject of History, The Divine Will, Battle of Badr.

GİRİŞ

İçinde yaşanan "an"ın doğru yorumlanması ve sağlıklı bir gelecek inşası, büyük oranda toplumların sahip oldukları tarih bilgisi ve tasavvurunun niteliğine bağlıdır. Zira tarihin, içinde bulunduğumuz zaman ve yarınımızla güçlü bir ilişkisi vardır. Dolayısıyla, tarihin özel olarak birey, genel olarak ise toplumların kaderindeki belirleyicilik derecesini fark edenler, mezkûr ilmin ne olduğu, onu

doğru anlamının yolları-ımkânları üzerinde düşünmüş ve ilgili alanda tezler ileri sürmüşlerdir. Söz konusu ilmi anlama ameliyesi bağlamında üzerinde durulmuş önemli bir husus ise, tarihin şekillenişinde Yaratıcı'nın rolünün olup olmadığı, şayet varsa bu rolün mahiyetinin ne olduğu olmuştur.

Çok tanrılı din anlayışlarının olduğu ilk çağlardan itibaren, insanlar tarihî hadiselerin ortaya çıkışı, seyri ve sonuçlarının şekillenişinde insanüstü güç/güçlerin etkilerinin olduğuna inanmışlardır. Örneğin, Yunan kültüründe önemli bir yer tutan Homeros yazılarında bile Olimpos tanrılarının, tarihin oluşumunda rolleri olduğuna inanılmış ve bu durum detaylı olarak anlatılmıştır.¹

Tek tanrılı din anlayışlarında da Yaratıcı'nın, tarihin seyriindeki rolü kabul edilmiştir. Yahudilik inancının yanı sıra, Ortaçağ Hıristiyanlık düşüncesinde genel kanaat, tarihin şekillenişinde Yaratıcı'nın da etkisi olduğu yönünde idi.² Söz konusu kanaat, Batı'da Hümanizm yüzyılı olarak isimlendirilen 16. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ancak zikredilen zaman diliminden itibaren, tarihin yorumunda seküler bir bakış açısı hâkim olmuştur.³ 17. yüzyıla gelindiğinde, Batı düşüncesinde önemli bir etkiye sahip olan D. Hume, insan eylemlerinin tarihsel olayları oluşturup yönlendirdiğini belirtmek sûretiyle, tarihin oluşumunda mutlak özne olarak "insanı" kabul etmiştir.⁴ Aydınlanma yüzyılı olarak nitelendirilen 18. yüzyılda da tarihin ne olduğu, nasıl işlediği ve nasıl anlaşılabilceğine ilişkin çalışmalar devam etmiştir. Dahası, tarih felsefesi olarak isimlendirilen disiplin tüm bu arayışlar neticesinde ortaya çıkmıştır.⁵

18. yüzyılda yaşamış Vico'ya (1668-1744) göre de tarihin oluşum ve işleyişinde insan tek öznedir. Vico'nun bu tezi, daha sonraki birçok filozof ve tarih felsefecisini etkilemiştir.⁶ 19. yüzyılda ise genel olarak fizik ötesini kabul etmeyen pozitivist tarih anlayışı hâkim olmuştur.⁷ Dolayısıyla Batı'da Ortaçağ öncesi ve sonrasında tarihin oluşumunda Yaratıcı'nın etkisi kabul edilirken, söz konusu coğrafyada başlayan Rönesans, Reform Hareketleri, Sanayi Devrimi ve 19. Yüzyıl Felsefesi gibi gelişmeler sonucunda, tarihi anlama ve yorumlamada insan, tarihi yapan tek özne olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

İslam düşüncesinde ise, Allah'ın tarihle ilişkisinin nasıl olduğuna dair görüş beyan edenlerin başında İslam felsefecileri gelmektedir. Bu alanda büyük oranda Aristo'dan etkilenmiş ve aynı zamanda İslam felsefesinde otorite kabul edilen İbn-i Sînâ ve Fârâbî'ye göre Allah kâinatı yaratırken onu, bir saat gibi kurmuş ve söz konusu yapı devam etmektedir. Dolayısıyla bu düşünürlere göre Allah, tarihî seyir içerisinde olup bitenlere karşı hiçbir şekilde müdahalede bu-

¹ Le Bon, Gustave, *Tarih Felsefesi*, (çev. Hüseyin Akdeniz - Murat Temelli), İstanbul, 2004, 37.

² Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1996, 23 vd.

³ Özlem, *Tarih Felsefesi*, 36.

⁴ Özlem, *Tarih Felsefesi*, 42.

⁵ Le Bon, 38; Özlem, 43-44.

⁶ Özlem, Doğan, *Felsefe Yazıları*, İstanbul, 1993, 155-156.

⁷ Özlem, *Tarih Felsefesi*, 190-191.

lunmamış/bulunmamaktadır.

Yukarıdaki felsefî görüşün aksine -her şeyi ilâhî irade ile izah eden kaderci düşünce bir yana bırakılırsa⁸ İslâm düşüncesinde genel olarak, Allah'ın, insan ile birlikte tarihi ördüğü ve bu faaliyetin her an devam ettiği şeklindeki anlayış hâkimdir.⁹ Zikredilen anlayışın oluşmasında ise Allah'ın gücü ve hâkimiyetine vurgu yapan âyet ve ilgili âyetlerin yorumlanması birinci derecede etkili olmuştur.¹⁰ Şu âyetler bu bağlamda değerlendirilebilir: "Bilmez misin ki, gerçekten göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır..."¹¹ "Elbette hüküm sadece Allah'a aittir."¹² "Her şeyin yönetimi Allah'ın elindedir, siz de O'na döneceksiniz."¹³ "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonunda bütün işler Allah'a döndürülür."¹⁴

Aslında "Allah'ın tarihin öznelereinden biri olduğu" şeklindeki düşünce, aynı zamanda aklî verilerin de bir sonucudur. Örneğin, Allah'ın kötü insana karşı iyi olanı savunması, yanlış fiillere karşı doğru davranışları övmesi, toplumları ahlâkî davranmaya yönlendirmesi, ahlâkî olanın hâkim olması için peygamberler ve ilâhî kitaplar göndermesi gibi hususlar, Allah'ın tarihî süreç içerisinde kendisini gösterdiği, gerektiğinde olup bitenlere taraf olup insanlığın gidişatına belli şekil ve zamanlarda müdahale ettiği anlamına gelmektedir. Belki de bu yüzden, neredeyse tüm İslâm âimleri, Allah'ın tarihi insanla birlikte oluşturduğu kanaatine sahip olmuşlardır.

Biz bu çalışmamızda, tarihin seyrinde Allah'ın özne oluşunun yanı sıra, söz konusu "özneliğin mahiyetini" tartışacağız. Konu bağlamında şu soruların cevapları üzerinde durmaya çalışacağız: 1) Allah tarihe niçin, nasıl ve ne zaman müdahalede bulunur? 2) Allah'ın tarihe dahilinin söz konusu olduğu yerde, insan iradesinden bahsedilebilir mi? 3) Şâyet Allah insan ile birlikte tarihi oluşturursa bunun mahiyeti nedir? 4) Allah Bedir Savaşı'nda Müslümanlara gerçekten yardım etmiş midir? 5) Etmişse bu nasıl olmuş ve Allah'ın savaşta taraf olması ilâhî adaletle bağdaşır mı?

Makalemizde konuyu genel olarak şu çerçevede içerisindedir sunacağız: Öncelikle, Allah'ın tarih için koyduğu yasaların özelliklerini inceleyeceğiz. Akabinde, ilgili yasaların tarihte kendilerini niçin, nasıl ve ne zaman gösterdiklerini ele alacağız. Daha sonra, zikredilen yasalar karşısında toplum iradesinin ne anlam

⁸ Bkz. Neseî, Meymun b. Muhammed (ö. 508/1114), *Kitâbu Bahri'l-Kelâm*, Mısır, 1914, 51; Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerim (ö. 548/1153), *el-Milel ve'n-Nihâl*, Beyrut, thz. , 85; ez-Zevâhirî, Muhammed el-Hüseynî, *et-Tahkîku't-Tâmme fî İlmî'l-Kelâm*, Mısır, 1939, 133; el-Behîy, Muhammed, *İslâm Düşüncesinin İlahî Yönü*, (çev. Sabri Hizmetli), Ankara, 1992, 78-79; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzaf İlmî Kelâm*, İstanbul, 1959, 21; Gölcük, Şerafeddin, *İslâm Akaidi*, Konya, 1992, 180-181; Aydın, M. Said, *Din Felsefesi*, Ankara, 1999, 165-166.

⁹ Düzgün, Şaban Ali, *Allah, Tabiat ve Tarih*, Ankara, 2005, 215; Güler, İlhami - Özsoy, Ömer, *Konularına Göre Kurân Fihristi*, Ankara, 1998, 693.

¹⁰ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Hilafet ve Saltanat*, (çev. Ali Genceli) İstanbul, thz. , 15.

¹¹ Bakara, 2/107.

¹² En'âm, 6/57.

¹³ Yâsin, 36/83.

¹⁴ Hadîd, 57/5.

ifade ettiğini tartışacağız. En sonunda ise, Allah'ın koyduğu yasalar çerçevesinde Bedir Savaşı'nda ilâhî yardımın olup olmadığını, şâyet olmuşsa nasıl olduğu ve bunun Allah'ın adaletiyle örtüşüp örtüşmediği üzerinde yoğunlaşacağız.

1) ALLAH'IN TARİHLE İLGİLİ YASASININ ÖZELLİKLERİ

Kur'ân, Allah'ın tarih ve topluma ilişkin koyduğu kuralları sünnetullah olarak isimlendirmiştir. Sünnetullah, Allah'ın toplumların gelişim ve çözülüşüyle ilgili hüküm ve uygulamaları anlamına gelmektedir.¹⁵ Başka bir ifadeyle sünnetullah, Allah'ın tarih içindeki davranış tarzı demektir.¹⁶ Dolayısıyla, tarihin rastgele olaylar zincirinden oluşmadığı, aksine tüm tarihî hadiselerin, Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde işlediği söylenebilir.¹⁷

Sünnetullah farklı toplum¹⁸ ya da zamanlara göre değişiklik göstermez.¹⁹ Çünkü Allah tarihte olup bitenlere karşı tavrını değiştirmeyeceğine dair söz vermiştir.²⁰ Şu âyetler bu bağlamda düşünülebilir: "...Öncekilere uygulanagelenden (yasadan) başkasını mı bekliyorlar? Sen Allah'ın uygulamasında bir değişiklik bulamazsın. Sen Allah'ın uygulamasında bir sapma bulamazsın."²¹ "(Lanete uğratılmışların durumu), daha önceden gelip-geçenler hakkında uygulanan Allah'ın sünnetidir. Allah'ın sünnetinde kesin olarak bir değişiklik görmezsin."²²

Allah'ın tarihle ilgili yasa, keyfiliği ya da toplumların iradelerini hiçe saymayı içermez. Aynı zamanda söz konusu yasa, kendi içinde de bir çelişki oluşturmaz. Kısacası zikredilen yasa, Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde tutarlıdır.²³ Örneğin, zikredilen tarih yasasının çiğnenmesi hâlinde Allah'ın tarihe müdahalede bulunduğu/bulunacağı şeklindeki ilke; "Allah'ın olup bitenler karşısındaki taraflı duruşunu,"²⁴ ve "toplumları başı boş bırakmadığını"²⁵ ifade eden âyetlerle uygunluk arz etmektedir.

2) TARİH YASASININ, TOPLUMLARIN CEZALANDIRILMASI YÖNÜNDE İŞLEMESİNİN NEDENLERİ

Kur'ân'a göre sebepler oluşunca, Allah tarihe müdahalede bulunur. Ancak Allah tarihin akışında rol oynayan toplumlara ceza ya da mükâfat vermeden

¹⁵ Okumuş, Ejder, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, İstanbul, 1995, 78.

¹⁶ Güler-Özsoy, 696.

¹⁷ Okumuş, 80.

¹⁸ Özsoy, Ömer, *Sünnetullah*, Ankara, 1999, 161; Okumuş, 80.

¹⁹ Bkz. Âh İmrân, 3/137; En'âm, 6/34; Enfâl, 8/38; Yûnus, 10/64; Hicr, 15/13; İsrâ, 17/77; Ahzâb, 33/62; Mü'min, 40/85; Fetih, 48/23.

²⁰ Özsoy, 133-134

²¹ Fâtır, 35/43.

²² Ahzâb, 33/62.

²³ Okumuş, 81.

²⁴ Âh İmrân, 3/123-6; Maide, 5/56; A'râf, 7/137; İbrahim, 14/13-15; Kasas, 28/5-6 vd.

²⁵ Bakara, 2/214; Tevbe, 9/16; Mü'minun, 23/115; Kiyamet, 75/37.

önce, ilahî yasa ve içeriğini insanlara bildirmiştir. Tarih yasasında belirtilen sebepler toplum tarafından gerçekleştirilince, Allah ilgili yasayı uygulamıştır.²⁶ Zikredilen tarih yasasının mahiyetini açıklarken belirttiğimiz gibi, tarihte aşağıdaki olumsuz şartların gerçekleştiği toplumlar hemen cezalandırılmamış olsalar bile nihayetinde cezalandırılmışlardır. Dolayısıyla aşağıdaki olumsuz sıfat ve icraatların bulunduğu günümüz bazı toplumlarının hemen cezalandırılmıyor olmaları, onların cezalandırılmayacakları anlamına gelmemektedir. Başka bir ifade ile onlar için takdir edilen cezanın zamanı henüz gelmediği için onlar cezalandırılmamaktadırlar.²⁷ Kısacası, tarihte toplumların cezalandırılmaları, genel olarak aşağıdaki sebeplerden dolayı olmuştur diyebiliriz:

- Allah'a Şirk Koşmak: Şirk genel anlamda tevhidin zıddıdır. Tevhid, dinin temel ilkesi ve ilk çağrısıdır.²⁸ Şirk ise zulümdür. Kur'an'a göre Allah zulmü affetmez.²⁹ Sonuç olarak Allah -dindeki tevhid anlayışı gereği olarak- tarihte tevhide karşı çıkan ve şirke bulaşan milletleri cezalandırmıştır.³⁰

- Allah'ın Nimetlerine Karşı Nankörlük Yapmak.³¹

- Fitne-Fesat Çıkarmak: Fitne; şirk koşmak, sapıklık, küfür ve kavga çıkarmak gibi anlamlara gelir.³² Fitne tüm çatışma, savaş ve yozlaşmaların önemli bir sebebi kabul edildiğinden dolayı,³³ Allah mü'minlere fitneye karşı mücadele etmelerini istemiş ve fitne çıkarmayı, cezalandırma nedeni olarak değerlendirmiştir.³⁴ Aynı şekilde Allah birçok kavmi fesat çıkardığı için cezalandırmıştır.³⁵

- Din Dışı Siyasî Düşünce ve Uygulamalar: Cemiyetteki farklı kesimleri birbirine düşüren, toplumu bölüp-parçalayan, insanları köleleştiren, kendini tek otorite olarak gören siyasî kişi ya da siyasal yapıların bu düşünce ve uygulamaları, zikredilen tarih yasasına göre cezalandırılma nedenidir.³⁶

- Gayr-ı Ahlâkî Yaşam: Burada kastedilen ahlâk, şüphesiz İslâm ahlâkıdır. İslâm ahlâkı, insanın tabiatında bir dayanağı bulunan, temelini ilâhî kaynaktan alan ve pratiği olan bir ahlâk anlayışıdır.³⁷ İslâm ahlâkına göre yaşamayan toplumların yaşantıları da bir cezalandırma sebebidir.³⁸ Ahlâkî davranmayan Hz.

²⁶ En'âm, 6/131; Kasas, 28/59.

²⁷ Bkz. A'râf, 7/34.

²⁸ Rıza, M. Reşid, *Muhammedî Vahiy*, (çev. Salih Özer), Ankara, 1991, 160-161.

²⁹ Nisa, 4/48, 116; En'âm, 6/163; İsrâ, 17/111; Lokman, 31/13.

³⁰ Furkân, 25/37; Sâd, 38/12-14.

³¹ İbrahim, 14/28; Kasas, 58.

³² Cürçânî, *Terimler Sözlüğü*, (çev. Arif Erkan), İstanbul, 1997, 170; Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İstanbul, 1993, XXXIX.

³³ Bakara, 2/191, 217.

³⁴ Bakara, 2/193; Enfâl, 8/39.

³⁵ A'raf, 7/74; Ankebüt 29/30; Hüd, 11/84; Kasas, 28/32.

³⁶ Bakara, 2/34, 49-50, 87; A'raf, 7/36, 75-76; Mü'min, 23/46; Kasas, 28/45.

³⁷ Aydın, Mustafa, *İslâm Toplumunun Şekillenışı*, İstanbul, 1991, 172.

³⁸ Hüd, 11/116.

Lût kavminin helâk edilmesi, buna somut bir örnektir.³⁹

- Sahip Olunan Maddî Servetle Şımarmak.⁴⁰

- Muamelatta Adaletsizlik, Zulüm ve Baskıyı Esas Almak.⁴¹

Özet olarak denilebilir ki, bir toplum siyasî, sosyal ve iktisadî alanda ahlâkî davranırsa, o toplum çok tarrılı bir inanca sahip olsa bile, söz konusu toplum, ilâhî yasa gereği kıyamete kadar varlığını sürdürebilir. Ancak bir millet şirke bu- laşmış, sosyal yaşamın her alanında zulüm-haksızlığı temel ilke haline getirmiş, israf ve bâtıl da ileri gitmişse, Allah'ın toplum yasası, o toplumun yok oluşu yönünde işler diyebiliriz. Bu anlamda tarihî seyir içinde toplumların yok olmaları ya da yaşamlarını sürdürebilmelerinin, ilgili toplumların tercihine bağlı olduğunu söyleyebiliriz.⁴² Şu âyetlerin bu gerçeğe işaret ettikleri söylenebilir: "Allah'a kavuşmayı yalan sayanlar, doğrusu hüsrana uğramışlardır. Öyle ki, kıyamet günü gelince günahları sırtlarına yüklenerek: "Dünyada sorumsuzca yaptıklarınızdan dolayı yazıklar olsun..." derler. Dikkat edin, o işleyip yükledikleri ne kötüdür."⁴³ "Halkı, ıslah eden kimseler iken, senin Rabbin o ülkeleri zulüm ile helâk edecek değildi."⁴⁴

3) TÂRİH YASASINA GÖRE TOPLUMLARIN CEZALANDIRILMA ŞEKİLLERİ

Allah, bir toplumu zikrettiğimiz tarih yasasından haberdar etmeden cezalandırmaz. Aynı şekilde Allah cezalandırmayı hak etmeyen bir toplumu helak etmez. Şu âyetler bu gerçeğe işaret etmektedir: "Rabbin kasabalıları (yani toplumları) habersiz ve haksız bir şekilde helak etmez."⁴⁵ "Halkı, ıslah eden kimseler iken, senin Rabbin o ülkeleri zulm ile helak edecek değildi."⁴⁶ Mevdûdî, tarih yasasının toplumların cezalandırılması yönünde tecellisinin, o toplumun ahlâkî durumuyla ilişkisi bağlamında yukarıdaki âyetleri esas alarak şunları belirtmektedir: "Eğer halkı oluşturan bireyler birbirlerine karşı kötü davranmıyor, birbirlerinin çıkarlarına zarar vermiyor veya vahşiyane davranışlarda, büyük haksızlıklarda bulunmuyorlarsa, onların inançsız olmaları helaki (yani toplumsal çöküntüyü) gerektirmez."

Tarih yasasına göre toplumların cezalandırılmaları farklı şekillerde olabilmektedir. Allah, toplumların içinde buldukları zamani, şartları ve işledikleri suçları dikkate alarak, yerine göre farklı cezalar uygulayabilmektedir. Bu konuda şu âyetler dikkat çekicidir: "Deki: "Allah, üstünüzden ya da ayaklarınızın altından azap göndermeye veya sizi parça parça birbirinize kırdırıp kiminizin şid-

³⁹ A'raf, 7/80-84.

⁴⁰ Enbiya, 21/11-15; Kasas, 28/58.

⁴¹ A'raf, 7/4-5.

⁴² Siddikî, Mazharuddin *Kur'an'da Tarih Kavramı*, (çev. Süleyman Kalkan), İstanbul, 1990, 32 vd.

⁴³ En'am, 6/21.

⁴⁴ Hüd, 11/117.

⁴⁵ En'am, 6/131.

⁴⁶ Hüd, 11/117.

detini kiminize tatturmaya güç yetirendir.” Bak, iyice anlamaları için âyetleri nasıl farklı biçimlerde açıklamaktayız”.⁴⁷ “İşte biz onların (tarih yasasına aykırı davrananların) her birini kendi günahlarıyla yakalayiverdik. Böylece onlardan kiminin üstüne taş fırtınası gönderdik, kimini şiddetli bir çığlık sarıverdi, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk...”⁴⁸

4) TARİH YASASINA GÖRE TOPLUMLARIN CEZALANDIRILMA ZAMANI

Konumuz bağlamında, Kur'an'da sıkça kullanılan kavramlardan bir tanesi de genelde zaman/süre anlamında kullandığımız ecel kavramıdır. Şu âyet buna örnektir: “Her millet için bir ecel (süre) vardır. Süreleri geldiği zaman ne bir an geri bırakılır, ne bir an öne alınır.”⁴⁹ Ecel, genel anlamda tayin edilmiş süre zaman anlamındadır.⁵⁰ Ancak ecele ilgili âyetler siyak-sibak çerçevesinde düşünüldüğünde, ecel kelimesinin bazen insan ömrü anlamında değil de, “azap ve helâk eceli” anlamında kullanıldığı da görülmektedir ki İbn Abbas da bu görüştedir.⁵¹ Bu bağlamda Özsoy, ecel ile ilgili âyetlerin, helâkı hak etmeyen bir toplumun cezalandırılması, helâk olmayı hak eden bir toplumun kurtarılması beklentisine cevap niteliği taşıdığı görüşündedir.⁵²

Ecel, yani tarih yasasının yansıma ya da kendisini gösterme zamanı, ilgili toplumun bireylerinin davranışlarının niteliğine göre değişebilir. Örneğin sâlih amel işleyen bireylerden oluşan bir toplumun yok oluşu gecikebilir, hatta hiç olmayabilir de.⁵³ İlahî yasaya aykırı hareket edenlerin ise -gecikse bile- cezaları herhangi bir zamanda takdir edilir. Dolayısıyla, yok oluşu hak etmeyen bir toplumun hemen yıkılması ya da cezalandırılması mümkün olmadığı gibi,⁵⁴ cezayı hak eden toplumların da helak oluşları hemen gerçekleşmeyebilir.

5) TARİHİ YASA KARŞINDA TOPLUMLARIN İRADELERİ

Tarihin işleyişi karşısında -kanaatimizce- Allah nötr bir konumda değildir. Başka bir ifade ile Allah tarihte olup bitenlere bir şekilde müdahalede bulunur. Kısacası O, insana olan merhameti sebebiyle zaman zaman insanın hayatını yönlendirdiği gibi, tarihin akışına da müdahalede bulunabilmektedir. Onun söz konusu dahil ise, daha önce koyduğu ve insanlığa bildirdiği tarih yasası çerçevesinde gerçekleşmektedir. Buna göre Allah, toplumları ilgili yasa karşısındaki durumlarına göre cezalandırmakta ya da mükafatlandırmaktadır diyebiliriz. Bu anlamda Allah hiçbir topluma ayrıcalık tanımaz. Dolayısıyla, tarihteki toplumla-

⁴⁷ En'am 6/65.

⁴⁸ Ankebût, 29/40. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/137; Yûnus, 10/13.

⁴⁹ A'râf, 7/34.

⁵⁰ El-İsfahânî, *Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), İstanbul, 2007, 103.

⁵¹ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-VII, İstanbul, 1992, IV, 35.

⁵² Özsoy, 171.

⁵³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I-VII, (çev. Muhammed Han Kayanî), İstanbul, 1997, II, 509; Yazır, IV, 35.

⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhîm*, II, 29; Okumuş, 86.

rın yükselişi ya da helâk oluşları, Allah'ın tarih için belirlemiş olduğu yasalara göre gerçekleşmektedir.⁵⁵ Örneğin, bir toplum adaleti terk etmiş, israf ve zulümde ileri gitmişse bu, o toplumun yok ediliş nedenidir. Aynı şekilde bu yok oluş, söz konusu toplumun kendi irade ve uygulamalarının neticesidir. Tersine, adaleti esas alan ve fitne-fesada mesafeli duran toplumlar, çok tanrılı dine/dinlere inansalar bile yıkılmaz ve kıyamete kadar varlıklarını sürdürebilirler. Bu bağlamda, toplumların kaderini belirleyen, şüphesiz toplumların kendi iradeleridir. Allah'ın bu süreçteki dahli, tarihin ilgili yasalarına uymayan topluma uygun ceza ve bu cezanın zamanını takdir etmekten ibarettir.⁵⁶ Buradan anlıyoruz ki, ilâhî yasanın tarihteki yansıması, her zaman sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde kendini göstermektedir. Buna göre Allah, sebepler gerçekleşince sonucu belirliyor. Örneğin Allah'ın bir toplumu değiştirmesi, o toplumun kendisinden olanı değiştirme şartına bağlıdır. Yine Allah'ın bir toplumu cezalandırması için, o toplumun ilâhî yasaya aykırı davranması gerekiyor.⁵⁷ Dolayısıyla Allah, tarihte ilâhî yasaya uymayanların durumuna düşülmemesi için, bu yasaların bilinmesi ve ona göre yaşanmasını istemiştir.⁵⁸

Daha önce belirtildiği gibi, tarihin tek öznesi Yaratıcı değildir. Yaratıcının tarihe müdahalesinin, tarihle ilgili bazı yasalar koymak, bu yasaları insanlara bildirmek ve ilgili yasalara aykırı davrananlar için uygun ceza ve bu cezanın zamanını belirlemekten ibaret olduğunu açıklamıştık. Bu anlamda diyebiliriz ki, tarihin şekillenişinde Allah'ın yanı sıra toplumların da -bilemeyeceğimiz- bir oranda belirleyiciliği vardır. Başka bir ifade ile, toplumlar, tarihin işleyişi ve şekilleniş biçiminde tamamen nesne konumunda değildir. Aşağıdaki âyetler bu gerçeğe işaret etmektedir:

"(Hz. Mûsâ'nın kavminden bahsedilirken şu ifade kullanılmaktadır) ...Onların üzerine horluk ve yoksulluk damgası vuruldu ve onlar Allah tarafından bir gazaba uğradılar. Bu, kuşkusuz, onların âyetlerimizi tanımama ve peygamberleri haksız yere öldürmelerindendi. Yine bu, onların isyan etmelerinden ve sınırı çiğnemelerindendi."⁵⁹ "And olsun, sizden önceki nesilleri zulmettikleri için yıkıma uğrattık/cezalandırdık. İşte biz, suçlu-günahkâr olan bir topluluğu böyle cezalandırırız."⁶⁰ "Nûh'un kavmi de, peygamberleri yalanladıklarından dolayı onları suda boğduk ve insanlar için bir ibret vesilesi kıldık. Biz zulme sapanlara acıklı bir azap hazırlamışızdır."⁶¹

⁵⁵ Fazlurrahman, *İslâm*, (çev. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın), Ankara, 1996, 138.

⁵⁶ Özsoy, 154; Okumuş, 84.

⁵⁷ Enfâl, 8/53; Ra'd, 13/11; Cin, 72/16; İsrâ, 17/16.

⁵⁸ Okumuş, 198; Pakiş, Ömer, "Kur'an Kıssalarındaki Kapalılıkların Giderilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı 2, 2006, 123; Zeyveli, Hikmet, "Kur'an Kıssaları", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 9, 1995,180; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara, 1991, 171-172; Öztürk, Mustafa, "Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası", *Çukurova Ü. İ. F. D. c. 4*, sayı 1, 2004, 163.

⁵⁹ Bakara, 2/61.

⁶⁰ Yûnus, 10/13.

⁶¹ Furkân, 25/37.

6) BEDİR SAVAŞI VE TARİH YASASI

Bedir Savaşı, Hicrî 2. yılı Ramazan ayının 27. günü Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında vuku bulmuştur.⁶² Rivâyetlere göre Ebû Süfyân yönetimindeki Mekke kervanı Suriye'ye gitmiştir. Kervanın dönüş haberini alan Hz. Peygamber durumu arkadaşlarına izah emiş ve Bedir denen yerde -bir mücadele ya da savaş stratejisi olarak- bu kervana el koymak istemiştir.⁶³ Ebû Süfyân ise, Hz. Peygamber'in kervanın yolunu kesmeye dönük teşebbüs haberini alır almaz, yardım için Mekke'ye haber göndermiştir. Neticede ilgili haber üzerine Mekkeliler toplanıp, Mekke-Medine yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği noktada bulunan Bedir'e⁶⁴ gelmişlerdir.⁶⁵

Bedir Savaşı'nda iki tarafın güç dengeleri genel olarak şu şekilde idi: Müslümanlar sayı olarak 310-314 kişi arasında idiler. Yanlarında 70 deve ve 2 at vardı.⁶⁶ Mekke ordusu ise 950⁶⁷ ila 1000⁶⁸ kişilik askerlerden oluşuyordu. Mekkelilerin 700 deve ve 100 adet atı mevcut idi.⁶⁹

Bedir Savaşı'nı Müslümanlar kazanmıştır.⁷⁰ Savaşta 70 Mekkeli öldürülmüş, onlarcası ise esir alınmıştır.⁷¹ Ayrıca Ebû Cehil'in yanı sıra, Ebû Süfyân'ın oğlu Hanzala gibi Mekke'nin ileri gelen bazı müşrikleri öldürülmüştür.⁷² Müslümanlardan ise 14 kişi şehit olmuştur.⁷³

Dikkat edilirse iki tarafın asker sayısı ve fizikî donanım durumları arasında oldukça bir dengesizlik söz konusudur. Ancak savaşı, sayıca az ve donanım bakımından daha zayıf durumda bulunan Müslümanlar kazanmışlardır. Zikredilen güç dengelerine rağmen Müslümanların savaştan galip ayrılmaları, Allah'ın Müslümanlara yardım yapmasına bağlanmaktadır. Şimdi de, söz konusu savaş-

⁶² İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (Ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Tarih*, I-X, (çev. Ahmet Ağrakça vd.), İstanbul, 2008, II, 99; Seyyidinnâs, Muhammed b. Muhammed, *Uyûnu'l-Eser*, I-II, Beyrut, 1992, I, 378; Yazır, II, 419.

⁶³ Vâkîdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *el-Megâzî*, Beyrut, 2006, 51; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, İstanbul, 2006, II, 338; Belâzurî, Ahmet b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbu'l-Esrâf*, I-XIII, Beyrut, thz. , I, 344; İbn Hibbân, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2000, 119; 363-364; Süheyfî, *er-Ravdu'l-Unuf*, I-IV, III, 48, thz.; İbn Verdî (ö. 769/1348), *Tarih*, I-II, Beyrut, 2006, I, 109 vd.; Seyyidinnâs, I, 378; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ (ö. 746/1345), *Büyük İslâm*, I-VII, (çev. Mehmet Keskin), İstanbul, 1994, III, 283.

⁶⁴ Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2005, 154-155.

⁶⁵ İbnü'l-Esîr, II, 99; İbn Kesîr, III, 383-384.

⁶⁶ Belâzurî, I, 347; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Tarih*, İstanbul, II, 389; İbn Kesîr, III, 390.

⁶⁷ Ya'kûbî, Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (ö. 297/897), *TARİH*, I-II, Beyrut, 1993, I, 364; Râzî, Muhammed b. Hüseyin Fahrüddin (ö. 606/1209), *Tefsîr-i Kebîr*, I-XXIII, (çev. Suat Yıldırım vd.), İstanbul, 2000, VI, 180; İbn Kesîr, III, 389.

⁶⁸ Ya'kûbî, I, 364; İbnü'l-Esîr, II, 101; İbn Kesîr, III, 389; Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I-II, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1993, II, 225.

⁶⁹ Belâzurî, I, 347; Râzî, VI, 180; İbnü'l-Esîr, II, 101; Hamidullah, II, 225.

⁷⁰ İbnü'l-Esîr, II, 109.

⁷¹ İbnü'l-Esîr, II, 116; İbn Kesîr, III, 452.

⁷² İbn Hişâm, II, 372; Sarıçam, 160.

⁷³ İbnü'l-Esîr, II, 117; Hamidullah, I, 224; Sarıçam, 160.

ta Allah'ın müminlere yardım ettiğine ilişkin âyet ve ilgili yorumlara bakmak istiyoruz.

Kur'ân'da yaklaşık 23 âyette Bedir Savaşı'ndan bahsedilmiştir. ⁷⁴ Allah'ın söz konusu savaşta Müslümanlara direkt ya da dolaylı olarak yardım ettiğine dair âyetlerin sayısı ise 14'tür. ⁷⁵ Allah'ın Bedir'de Müslümanlara yardım yapmasına işaret eden âyetlerin bir kısmı şunlardır:

“Karşı karşıya gelen iki toplulukta, and olsun sizin için bir ibret vardır. Bir topluluk Allah yolunda vuruşuyordu, diğeri ise kafir idi ki göz görmesiyle karşılındakini kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. İşte Allah dilediğini yardımıyla destekler. Şüphesiz bunda, basiret sahipleri için gerçekten bir ibret vardır.”⁷⁶ “And olsun ki siz güçsüz iken Allah size Bedir'de yardımıyla zafer verdi. Şu halde Allah'tan korkup sakının, O'na şükredin.”⁷⁷ “Sen mü'minlere: “Rabbinizin size meleklerden indirilmiş üç bin kişiyle yardım iletmesi yetmez mi diyordun.”⁷⁸ “Evet, eğer sabreder, korkup-sakınırsanız ve onlar da aniden üzerinize çullanıverirlerse, Rabbiniz size meleklerden nişanlı beş bin kişiyle yardım ulaştıracaktır.”⁷⁹ “Allah bu yardımı ancak size bir müjde olsun ve kalpleriniz bununla tatmin olsun diye yaptı. Yardım ve zafer ancak güçlü ve üstün, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ın katındadır.”⁸⁰ “Ki (bununla) küfre sapanların ileri gelenlerini kesin (helâk etsin) ya da ümitleri suya düşmüşler olarak onları tepesi aşağı getirsin de geri dönüp gitsinler.”⁸¹

“Siz Rabbinizden yardım talep ediyordunuz, O da “Şüphesiz ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediciyim.” diye cevap vermişti.”⁸² “Allah yalnızca bunu bir müjde ve kalplerinizin tatmin bulması için yapmıştı; (yoksa), Allah'ın katından başkasında yardım yoktur. Hiç şüphesiz Allah güçlü ve üstün olandır. Hüküm ve hikmet sahibidir.”⁸³ “Hani kendisinden bir güvenlik olarak sizi bir uyuklama bürüyordu. Sizi kendisiyle tertemiz kılmak, sizden şeytanın pisliklerini gidermek, kalplerinizin üstünde (güven ve kararlılık duygusunu) pekiştirmek ve bununla ayaklarınızı sağlamlaştırmak için size gökten su indiriyordu.”⁸⁴ “Rabbim meleklere vahyetmişti ki: “Şüphesiz ben sizinleyim, iman edenlere sağlamlık katın, küfre sapanların kalplerine amansız bir korku salacağım. Öyleyse (ey

⁷⁴ Â-i İmrân, 3/13, 121-127, 173, 174; Enfâl, 8/7-12, 19, 42-44, 67, 71.

⁷⁵ Â-i İmrân, 3/13, 123-127; Enfâl, 8/7, 9-12, 42-44; Sâd, 38/11.

⁷⁶ Â-i İmrân, 3/13.

⁷⁷ Â-i İmrân, 3/123.

⁷⁸ Â-i İmrân, 3/124.

⁷⁹ Â-i İmrân, 3/125.

⁸⁰ Â-i İmrân, 3/126.

⁸¹ Â-i İmrân, 3/127.

⁸² Enfâl, 8/9.

⁸³ Enfâl, 8/10.

⁸⁴ Enfâl, 8/11.

Müslümanlar), vurun boyunlarının üstüne, vurun onların bütün parmaklarına.”⁸⁵

İslâm tarihi kaynaklarına göre Hz. Peygamber Bedir Savaşı öncesinde yüksek sesle şu duayı yapmıştır: “Ey Allah'ım, eğer bu topluluk (Müslümanlar) bugün helâk olursa sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır.”⁸⁶ Allah, bu dua ve ilgili âyetlerde geçen nedenler üzerine, mü'minlere yardım etmiştir. Ayrıca Bedir harbinde Allah'ın Müslümanlara yardım ettiği konusunda tüm İslâm âlimleri ittifak etmişlerdir.⁸⁷

Meleklerin mü'minlere yardım etmesi, farklı şekillerde anlaşılmıştır. İlk dönem tefsir âlimi İbn Abbâs konu bağlamında şu tespiti yapmıştır: “Melekler, Bedir Savaşı dışında başka bir savaşta savaşmamışlardır. Bedir'in dışındaki savaşlarda, sadece sayı ve destekçi olarak bulunuyorlardı, ne savaşıyor ne de vuruşuyorlardı.”⁸⁸ Bu ifadeye göre İbn Abbâs, Bedir'de meleklerin fiilî olarak savaştıklarını söylemiş olmaktadır. İbnü'l-Esîr ile İbn Kesîr ise, meleklerin zikredilen savaşta fiilî olarak savaşmadıklarını, bunların sadece Hz. Peygamber'in yanında durduklarını açıklamışlardır.⁸⁹ Son dönem âlimlerinden Mevdûdî de meleklerin bu savaşta bilfiil görev almadıklarını, sadece Müslümanların darbelerinin etkili ve isabetli olmalarına yardımcı olduklarını (müellif, darbelerin etkili ve isabetli oluşlarını sağlayan yardımın mahiyetini açıklamamaktadır) belirtmektedir.⁹⁰

Bedir'de Allah'ın Müslümanlara neden yardım ettiği konusunda ise şunlar belirtilebilir: Tarihe taraf olan Allah,⁹¹ aslında Müşriklerin yenilmesini istemiştir.⁹² Çünkü onlar zulüm, baskı, şirk ve haksızlıkta haddi aşmışlardı. Bu, Allah'ın tarihle ilgili yasasına göre cezalandırılma nedeni idi. Mü'minler ise belirtildiği gibi sabır, takva ve mücadelede gerekeni yapıp savaşı kazanmayı hak ettikleri için, onlara yardım edilmiştir.⁹³ Ayrıca mü'minler sahip oldukları sağlam inanç ve tevekkülün yanı sıra, yeryüzünün imarı amacıyla Allah yolunda mücadele ettikleri ve Mekke zulmüne karşı direndikleri için Allah'ın yardımına nâil olmuşlardır.⁹⁴ Yine belirtelim ki Kur'ân; çalışan, tedbir alan, tevekkül eden ve sağlam inanca sahip mü'minlere yardım edilmesini tarih yasasının bir gereği olarak gö-

⁸⁵ Enfâl, 8/12.

⁸⁶ İbn Hişâm, II, 362; İbn Hibbân, 127; Süheylî, III, 68; İbn Verdî, I, 110; Köksal, II, 133.

⁸⁷ İbnü'l-Esîr, II, 104-8; Ya'kübî, I, 364-365; Taberî, II, 393-394; İbn Hibbân, 127; Râzî, VII, 49; Seyyidinnâs, I, 395 vd.; İbn Kesîr, III, 383 vd.; İbn Verdî, I, 110; Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, I-X, İstanbul, 1978, II, 133 vd.; Hamidullah, I, 224-225.

⁸⁸ Râzî, VII, 49.

⁸⁹ İbn Hişâm, II, 362 vd.; İbn Kesîr, III, 413.

⁹⁰ Mevdûdî, II, 157.

⁹¹ Enfâl, 8/11-12; Kasas, 28/5-6.

⁹² Âl-i İmrân, 3/127; Enfâl, 8/7, 71.

⁹³ Âl-i İmrân, 3/125; Râzî, IV, 182.

⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/13, 125. Râzî, VII, 42; Kutup, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, (çev. Salih Uçan vd.), İstanbul, 1991, I-X, II, 178-179; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, (çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk), İstanbul, 1999, I-III, I, 190.

rür.⁹⁵ Şu âyet bu gerçeğe işaret etmektedir: “Şüphesiz biz elçilerimize ve iman edenlere, dünya hayatında ve şahitlerin (şahitlik için) duracakları gün, elbette yardım ederiz.”⁹⁶

Bedir’de Müslümanlara yapılan yardım, farklı şekillerde gerçekleşmiştir. Örneğin bir yardım şekli olarak yağmur yağdırılmıştır.⁹⁷ O sırada yağın yağmur, müşriklerin bulunduğu zeminin çamurlu hâle gelmesine neden olmuş, Mü’minlerin üzerinde bulunduğu tozlu alanın ise yağmur suyu ile sertleşip dayanıklı bir hâl almasına vesile olmuştur.⁹⁸ Hemen belirtelim ki zikredilen zeminin bir taraf için sertleşmesi diğer taraf için ise çamur haline gelmesi, tarih yasasıyla çelişmemektedir. Zira Allah bu müdahalesiyle, zulüm-haksızlık yapan tarafı cezalandırmış; mazlum, hak için mücadele eden ve aynı zamanda Allah’ın yardımını hak eden tarafa ise yardım etmiştir.

İkinci yardım şekli, mü’minlere cesaret verilmesi tarzında olmuştur. Rivâyetlere göre Hz. Peygamber, müşriklerin sayısını duyunca korkmuş ve yardım için Allah’a dua etmiştir. Allah ise Müslümanların korkularını giderme, yapacağını belirttiği yardımla onlara güven ve cesaret verme tarzında manevî bir yardımda bulunmuştur.⁹⁹ ez-Zemahşerî bu bağlamda şu tespiti yapmaktadır:

“Kalplerini kuvvetlendirmek, onları sebata teşvik edip azimlendirmek ve Allah’ın yardımına güvenlerini arttırmak için, meleklerin ineyeceği vaadi önceden yapılmıştır. ‘Size yetmez mi’ ifadesinin anlamı ‘onlara üç bin melek ile yapılan yardımın yetmeyeceği zannını reddetmek olup istifham-ı inkarîdir. Yani yeteceğine ifade etmektir.’ Azlıkları, zayıflıkları ve düşmanlarının sayılarının çoklukları sebebiyle, onların zaferden ümidini kesmiş kimseler gibi olduklarını ihsas ve buna işaret için, fiil olumsuzluğu te’kid eden ‘len’ edatıyla birlikte gelmiştir.”¹⁰⁰

Mü’minlere yapılan yardımın üçüncü şekli de, Allah’ın müşriklerin kalplerine korku salması şeklinde gerçekleşmiştir.¹⁰¹ Söz konusu korku salma, Allah’ın gönderdiği melekler sayesinde, müşriklerin mü’minleri kendilerinden iki kat fazla görmeleri şeklinde olmuştur.¹⁰² Müşriklerin mü’minleri kendilerinden iki kat fazla görmelerini ise Râzî şu şekilde açıklamaktadır: “Görenler müşrikler, görülenler ise mü’minlerdir. Buna göre ilgili âyetin tam anlamı şu şekildedir: “Müşrikler mü’minleri, iki bine yakın bir rakamla, kendilerinin sayılarının iki misli olarak veya Müslümanların sayısının iki misli olan altı yüz kişi olarak görmüşlerdir.

⁹⁵ Güler-Özsoy, 709.

⁹⁶ Mü’min, 40/51.

⁹⁷ Enfâl, 8/11; Râzî, XI, 267-269; Mevdüdü, II, 157.

⁹⁸ Sarıçam, 165.

⁹⁹ Enfâl, 8/10-12; Yazır, IV, 207-209.

¹⁰⁰ ez-Zemahşerî, (ö. 538/1182), el-Keşşâf, Beyrut, 2005, 195.

¹⁰¹ Â-i İmrân, 3/13; Enfâl 8/12.

¹⁰² Â-i İmrân, 3/13; Kutup, II, 44-45; es-Sâbüni, Muhammed Ali, *Safvetu’t-Tefâsîr*, I-VII, (çev. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz), İstanbul, 1995, I, 352.

Bu, bir mucizedir.”¹⁰³ Yine Râzî konu bağlamında şunları belirtmektedir: “Olmanı varmış gibi görmek kişiyi safsataya götürür” diyenlere karşı der ki, “Biz bu radaki rü'yeti, zannetme ve tahmin etme anlamına hamlediyoruz. Bu böyledir. Çünkü çok korkan kimse, az sayıdaki bir topluluğu çok kalabalık zannedebilir. Veya şöyle de diyebiliriz: Allah melekleri de indirdiği için, Müslüman askerlerin sayısı çoğalmıştır.”¹⁰⁴ şeklindeki tespiti yapmaktadır.

Bedir Savaşı'nda Allah'ın yardımı bağlamında Mehmet Azimli “Bir ordunun (savaşı) kazanması veya mağlup olması konusunda Allah'ın bir dahli yoktur. Allah yukarıdaki âyette (Nice az topluluk, çok topluluğa Allah'ın izniyle üstün gelmiştir (Bakara, 2/249) yasayı koymuştur. Tarihte de ister Müslüman olsun ister başka dinden insanlar olsun savaşın kurallarına ve Allah'ın koyduğu yasalara uydukları müddetçe zafer kazanmışlardır...”¹⁰⁵ tespitini yapmaktadır. Kanaatimizce bu tespit, “aynı sebepler her zaman aynı sonucu doğurur” şeklindeki bir anlayışı yansıtmaktadır ki buna determinizm denir. Oysaki fen ilimlerinde geçerli olan katı determinizmin, sosyal ilimler ya da Allah'ın yasaları için de geçerli olduğunu söylemek doğru değildir diye düşünüyoruz. Dolayısıyla Bedir savaşında ilahî yardıma işaret eden 14 civarındaki âyet, müfessirlerin ilgili âyetlere yorumları ve “Şüphesiz biz elçilerimize ve iman edenlere, dünya hayatında ve şahidlerin (şahitlik için) duracakları gün elbette yardım edeceğiz.”¹⁰⁶ şeklindeki veriler, bizi Allah'ın müminlere yardım yaptığı sonucuna götürür. Ayrıca zikredilen yardımın yapılmış olmasının, Kur'an'ın bütünlüğü ve tarih yasası açısından bir problem ya da çelişki oluşturmadığı kanaatini taşımaktadır.

SONUÇ

Kur'an, sadece tarihî bilgileri aktarmak ya da bu bilgileri yorumlamakla tarih ilmine kaynaklık etmez. Aynı zamanda Kur'an, tarihî seyir içerisinde insanın yanı sıra, tarihin şekillenişinde rol alan ilâhî müdahalenin gerçekliği, söz konusu müdahalenin sebepleri, dereceleri, şekli ve zamanı konusunda verdiği bilgilerle de tarihe önemli katkılar sağlamaktadır. Bu anlamda Kur'an, tarihin oluşumunda “insanı mutlak özne” kabul eden pozitivist tarih anlayışının aksine, Allah'ın tarihi, insanla birlikte ördüğüne vurgu yaparak, tarihin doğru anlaşılması ve yorumlanmasında, tarihe hayatî önemi haiz bir bakış açısı ve imkân sunmaktadır.

Kur'an'a göre tarih, ilâhî iradenin koymuş olduğu yasalar çerçevesinde işlenmektedir. Kur'an'da sünnetullah olarak isimlendirilen bu yasalar zaman, mekân ve kişilere göre değişiklik göstermeyip evrensel bir niteliğe sahiptir. Allah'ın koyduğu bu tarih yasasına göre Allah'a şirk koşmak, zulüm ve haksızlıkta haddi

¹⁰³ Râzî, VI, 181.

¹⁰⁴ Râzî, VI, 181.

¹⁰⁵ Azimli, Mehmet, *Siyerî Farklı Okumak*, Ankara, 2010, 247.

¹⁰⁶ Mû'min, 40/51.

aşmak, yeryüzünde fitne-fesat yaymak, insanları birbirine düşürmek ya da köleleştirmek gibi ahlâkî olmayan düşünce ve tutumlar cezalandırılma nedenidir. Zikredilen yasaya göre bir toplumun bireyleri tevhid inancına sahip olur, muamelatta adaleti gözetir, insanların maslahatı için çalışır ve kısacası salih amel işlerirse, o toplum kıyamete kadar varlığını sürdürebilir. Ancak hayatın her alanından adaleti gözetmeyen, fitne-fesad çıkaran, insanlığın maslahatına zarar veren ve kısacası ahlâkîlik temelinde hareket etmeyen toplumlar yıkılır/cezalandırılırlar.

Tarih yasası, tarihin seyrinde Yaratıcı'yı özne, toplumları ise nesne olarak görmez. Kur'ân'da da anlatıldığı gibi, toplumların yaşamlarını sürdürmeleri ya da cezalandırılıp yok olmaları, Allah'ın keyfiliğine göre değil de ilgili toplumun tercihinin doğal bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla toplumların yaşam şekilleri ve akibetleri ezelde belirlenmemiştir. Bu bağlamda, toplumların yaşam kalitesini, şeklini, gidişatını ve akibetini belirleyen toplumun kendisidir. Allah'ın ceza hak etmeyen bir toplumu cezalandırması ya da ilahî yardıma lâyık olmayan toplumlara yardım etmesi, O'nun adalet ilkesi/tarih yasasıyla bağdaşmaz.

Tarih yasasına göre toplumların cezalandırılma şekilleri de farklılık arz etmektedir. Şu iki âyet, tarihteki cezalandırma şekilleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır: "Allah, üstünüzden ya da ayaklarınızın altından azap göndermeye veya sizi parça parça birbirinize kırdırıp kiminizin şiddetini kiminize tattırmaya güç yetirendir..." (En'âm 6/65). "İşte biz, onların (tarih yasasına aykırı davrananları) her birini kendi günahlarıyla yakalayiverdik. Böylece onlardan kiminin üstüne taş fırtınası gönderdik, kimini şiddetli bir çığlık sarıverdi, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk." (Ankebût, 29/40).

Şüphesiz Bedir Savaşı'nın seyri ve sonuçları da tarih yasası çerçevesinde gerçekleşmiştir. Tarihin seyri için belirlenen yasa gereği Allah; tevhid inancına sahip, Allah yolunda mücadele eden, başarı için tevekkül inancının gereğini yapan mü'minlere farklı şekillerde yardım etmiştir. Kuran'daki ilgili âyetler ve müfessirlerin bu âyetleri yorumlama şekilleri, söz konusu yardımın yapıldığını göstermektedir. Çünkü tarih yasasında, Allah'ın iyilerle beraber olacağı ve -hak etmeleri hâlinde- onlara yardımcı olacağı belirtilmektedir. Söz konusu yasanın tarihteki yansımaları da hep bu yönde olmuştur.

Aynı zamanda şirk ve zulümde aşırı giden, başkasına karşı baskı ve şiddet kullanmayı temel politika olarak benimseyen, insanların can, mal ve inanç hürriyetlerine zarar veren, inananları ötekileştirmekle kalmayıp onları yok etmeye çalışan ve toplumda fitne-fesat çıkaran Mekke müşriklerin (Bedir'de) cezalandırılmaları, aslında zikredilen tarih yasasının doğal bir sonucu idi. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Bedir Savaşı'nda tarih yasasının müşriklerin yenilmesi, Müslümanların ise Allah'ın yardımına nâil olup muzaffer olmaları yönünde işlemiş olması, söz konusu tarih yasasının bir gereği idi.

Kaynaklar:

- » AYDIN, M. Said, *Din Felsefesi*, Ankara, 1999.
- » AYDIN, Mustafa, *İslâm Toplumunun Şekillenışı*, İstanbul, 1991.
- » AZİMLİ, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara, 2010.
- » BULAÇ, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İstanbul, 1993.
- » BELÂZURÎ, Ahmet b. Yahya b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-XIII, Beyrut, thz.
- » EI-BEHİY, Muhammed, *İslâm Düşüncesinin İlahî Yönü*, (çev. S. Hizmetli), Ankara, 1992.
- » BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Muvazzaf İlm-i Kelâm*, İstanbul, 1959.
- » CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara, 1991.
- » CÜRCÂNÎ, *Terimler Sözlüğü*, (çev. Arif Erkan), İstanbul, 1997.
- » DOĞAN, Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1996.
- », *Felsefe Yazıları*, İstanbul, 1993.
- » ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, I-III, (çev. C. Koytak – A. Ertürk), İstanbul, 1999.
- » DÜZGÜN, Şaban Ali, *Allah, Tabiat ve TÂRİH*, Ankara, 2005.
- » FAZLURRAHMAN, *İslâm*, (çev. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın), Ankara, 1996.
- » GÖLCÜK, Şerafeddin, *İslâm Akaidi*, Konya, 1992.
- » GÜLER, İlhami - ÖZSOY, Ömer, *Konularına Göre Kur'an*, Ankara, 1998.
- » HALİFE B. HAYYÂT (Ö. 240/854), *Târîhu Halife b. Hayyât*, Beyrut, 1993.
- » HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I-II, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1993.
- » İBN HİBBÂN, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2000.
- » İBN HİŞÂM, *es-Siretu'n-Nebeviyye* I-IV, (çev. Hasan Ege), İstanbul, 2006.
- » İBNÜ'L-ESİR, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Tarih*, I-X (çev. Ahmet Ağırakça vd.), İstanbul, 2008.
- » İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ (ö. 746/1345), *Büyük İslâm*, I-VII, (çev. Mehmet Keskin), İstanbul, 1994.
- » İSFAHÂNÎ, *Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), İstanbul, 2007.
- » KÖKSAL, M. Asım, *İslâm Tarihi*, I-X, İstanbul, 1978.
- » KUTUP, Seyyid, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, I-X, (çev. Salih Uçan), İstanbul, 1991.
- » LE BON, Gustave, *Tarih Felsefesi*, (çev. H. Akdeniz – M. Temelli), İstanbul, 1994.
- » MEVDÜDÎ, Ebu'l-A'lâ, *Hiafet ve Saltanat*, (çev. Ali Genceli), İstanbul, thz.
- », *Tefhîmu'l-Kur'an*, I-VII, (çev. Muhammed Han Kayañ), İstanbul, 1997.
- » NESEFÎ, Meymun b. Muhammed (ö. 508/1114), *Kitâbu Bahri'l-Kelâm*, Mısır, 1914.
- » ÖZSOY, Ömer, *Sünnetullah*, Ankara, 1999.
- » ÖZTÜRK, Mustafa, "Kur'an, Kitâb-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası," *Çukurova Ü. İ. F. D.*, c. 4, sayı 1, 2004.
- » PAKIŞ, Ömer, "Kur'an Kıssalarındaki Kapalılıkların Giderilmesi," *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı 2, 2006.
- » ER-RÂZÎ, Muhammed b. Hüseyin Fahrüddîn (ö. 606/1209), *Tefsîr-i Kebîr*, I-XXIII, (çev. Suat Yıldırım vd.), İstanbul, 2000.
- » RIZA, M. Raşit, *Muhammedî Vahiy*, (çev. Salih Özer), Ankara, 1991.
- » ES-SÂBÜNÎ, Muhammed, *Sa'fvetu't-Tefâsîr*, I-VII, (çev. Sadreddin Gümüş - Nedim Yılmaz), İstanbul, 1995.
- » SARIÇAM, İbrahim, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2004.
- » SEYYİDİNNÂS, Muhammed b. Muhammed, *Uyûnu'l-Eser*, I-II, Beyrut, 1992.
- » SİDDİKÎ, Mazharuddin, *Kur'an'da Tarih Kavramı*, (çev. Süleyman Kalkan), İstanbul, 1990.
- » SÜHEYLÎ, Ahmed b. Ebî'l-Hasan, *er-Ravdu'l-Unuf*, I-IV, Beyrut, thz.
- » ŞEHRİSTÂNÎ, Muhammed b. Abdülkerim (ö. 548/1153), *el-Milel ve'n-Nihâl*, Beyrut, thz.
- » TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Tarih*, I-III, İstanbul, fakülte
- » el-VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *el-Meğazî*, Beyrut, 2006.
- » VERDÎ, *Târîhu İbnü'l-Verdî*, I-II, Beyrut, 2006.
- » YAZIR, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-VII, İstanbul, 1992.
- » YA'KÜBÎ, Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (ö. 297/897), *Tarih*, I-II, Beyrut, 1993.
- » EZ-ZEMAŞŞERÎ (ö. 538/1182), *el-Keşşâf*, Beyrut, 2005.
- » EZ-ZEVÂHİRÎ, Muhammed el-Hüseynî, *et-Tahkîku Tâmmе fi İlimi'l-Kelâm*, Mısır, 1939.
- » ZEYVELÎ, Hikmet, "Kur'an Kıssaları", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 9, 1995.